

Diskurz o socialni prevenciji kriminalitete in prestopništva v Sloveniji

Maja Jere,¹ Gorazd Meško² in Zoran Kanduč³

Ta prispevek je poskus kritične analize koncepta socialne prevencije kriminalitete, predstavitev zgodovinskega ozadja kriminoloških perspektiv razvoja kriminalne prevencije in oris obstoječih prizadevanj s področja socialnopreventivnih praks v slovenskem prostoru. Strategije socialne prevencije kriminalitete so usmerjene na spreminjanje družbenega okolja v smislu zniževanja stopnje kriminalitete, dosegljive predvsem z reševanjem številnih socialnih problemov, kot so družbena neenakost, nizka izobrazbena stopnja, slabe zaposlitvene možnosti, diskriminacija, revščina in socialna izključenost. Obstoječi vladni dokumenti, ki se usmerjajo na zgornja področja, služijo kot osnova za analizo stanja na področju socialne prevencije kriminalitete v povezavi z oblikovanjem kriminalitetne politike. Avtorji ugotavljajo zelo majhen vpliv socialnopreventivnih idej na preventivno prakso v Sloveniji, v zadnjem času je v družbeni praksi vse večja odsotnost socialne prevencije.

Ključne besede: socialna prevencija kriminalitete, preprečevanje kriminalitete, kriminalitetna politika.

UDK: 343.85 (497.4)

1 Uvodne misli

Na področju preprečevanja kriminalitete slovenska družba postaja bolj kaznovalna in manj tolerantna, kar lahko razumemo kot odmik od preteklih usmeritev kriminalne prevencije (Flander in Meško, 2011). Temu trendu na področju kriminalnopreventivne problematike sledi nov pojav – na javnem mnenju temelječa politika, zaznamovana s podporo medijev in stopnjujočim izključevanjem kriminološke strokovne sfere (Meško, 2009). Kot opozarja Šelihova (2004), lahko tak potek dogodkov opisujemo kot neke vrste »odmik« od implementacije idealov človekovih pravic, socialne pravičnosti in človečnosti na področju kriminalnopreventivne politike ter hkrati tudi od socialne prevencije kriminalitete, sprejete v petdesetih, šestdesetih in na začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko je bil tak pristop integriran v programe socialnega skrbstva, za katere velja, da so v tistem času dosegli vrhunec razvoja. Socialna prevencija kriminalitete je bila tako še v osemdesetih letih del politike in prakse odzivanja na kriminaliteto, v zadnjem desetletju dvajsetega stoletja pa je, na

račun bolj »obetajočih« idej o hitrih rešitvah kriminalitetnih problemov, skoraj izginila. Po letu 1990 koncept socialne prevencije kriminalitete ostaja v kriminološki literaturi, medtem ko v praksi še naprej izgublja pomembnost, saj javnost in politika zahtevata učinkovite odzive na vsakdanjo kriminaliteto, za katero so po statističnih podatkih policije in sodstva večinoma odgovorni moški iz delavskega razreda.

Za začetek – kaj sploh je socialna prevencija kriminalitete? Strategije socialne prevencije kriminalitete so usmerjene k spreminjanju družbenega okolja in posledično naj bi z načrtovanimi in usklajenimi multiagencijskimi pristopi vplivale ne storilčevo motivacijo. Socialne preventivne pobude vključujejo organiziranje družbeno sprejemljivih prostočasnih dejavnosti za mlade (potencialne prestopnike), krepitev socializacijskih dejavnikov, neformalno družbeno kontrolo (družina, vrstniki, šola), izobraževanje, zaposlovanje in sheme podpore za vključevanje nekdanjih zapornikov v družbo (Meško, 2000). Colvinov (1991) model socialne prevencije vsebuje kratkoročne ukrepe za reševanje trenutne situacije, nacionalne programe za starše, enotni predšolski izobraževalni program, razširjene možnosti izobraževanja, socialno službo, ki izvaja in usklajuje socialno politiko, izboljšave delovnih okolij, programe za ekonomsko rast ter progresivni davčni sistem. Socialna prevencija kriminalitete temelji na predpostavki, da so spremembe v smislu zniževanja stopnje kriminalitete dosegljive predvsem z reševanjem številnih socialnih problemov, kot so družbena neenakost, nizka izobrazbena stopnja, slabe zaposlitvene možnosti, diskriminacija, revščina in socialna izključenost (Meško, 2002).

¹ Maja Jere, mlada raziskovalka, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, e-poštni naslov: maja.jere@fvv.uni-mb.si.

² Gorazd Meško, redni profesor za kriminologijo, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, e-poštni naslov: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si.

³ Zoran Kanduč, izredni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, e-poštni naslov: zoran.kanduc@pf.uni-lj.si.

V nadaljevanju so obravnavani razvoj slovenske kriminologije in kriminalitetne politike ter praktični vidiki socialne prevencije kriminalitete v okviru kriminalitetne politike v Sloveniji. V zaključnem delu so predstavljena opažanja avtorjev glede koncepta in prakse socialne prevencije kriminalitete.

2 Oziranje v preteklost

Razvoj slovenske kriminologije v odnosu do oblikovanja kriminalitetne politike lahko razdelimo na več obdobj (Meško, 2009). Prvo obdobje, med letoma 1954 in 1970, lahko imenujemo »kriminološki pozitivizem in iskanje resnic o zločinu, odklonskosti in kaznivosti« (Meško, 2009: 34). Naslednje obdobje (sedemdeseta leta dvajsetega stoletja) so zaznamovali kriminološko eksperimentiranje, teoretični prispevki o resocializacijskih oziroma rehabilitacijskih praksah in delovanju kaznovalnih institucij ter kritične refleksije o vlogi policije v družbi. Lahko rečemo, da je kriminološko raziskovanje prispevalo k zmanjšanju kaznovalnosti kazenskopravnega sistema in poskušalo »civilizirati« razumevanje odklonskosti in kriminalitete tako strokovne kot laične javnosti ter odzivanje nanjo. Pojav raziskovalnih projektov in teorij o nasilju v družini, kriminološko preučevanje otrokovih in človekovih pravic na splošno ter študije nasilja v šolah in zaporih opredeljuje tretje obdobje razvoja. V tistem času je Slovenija prevzela vlogo »tranzicijskega« prostora med zahodno Evropo in ostalimi državami nekdanje Jugoslavije, kar je tudi v geografskem smislu predstavljalo ugodno pozicijo za spoznavanje in uvažanje kriminoloških spoznanj zahodne civilizacije (Meško, Frangež in Dvoršek, 2008). Naslednje obdobje, po osamosvojitvi Slovenije (1991), lahko poimenujemo »odmik od empiričnega raziskovanja in kritične kriminologije«, ki nastopi kot posledica hitrih in korenitih socialno-ekonomskih sprememb slovenske družbe, s procesi privatizacije in denacionalizacije na čelu (Meško, 2009). V tem času narašča tudi zanimanje slovenskih kriminologov za zahodne ideje o kriminalni prevenciji, ki je sprva osredotočeno na teoretična spoznanja, kasneje pa tudi na praktične vidike kriminalne prevencije (Meško, Frangež in Dvoršek, 2008). Četrto obdobje zaznamujejo pomembne socialne, ekonomske in politične spremembe – pridružitve zvezi NATO in Evropski uniji leta 2004 ter sprejem evropske valute (omenimo še povečanje stopnje ekonomske oziroma gospodarske kriminalitete) –, zaradi katerih lahko to obdobje poimenujemo »internacionalizacija, multiplikacija (in naraščajoča raznolikost) kriminologije ter izključenost kriminologov iz oblikovanja politike« (Meško, 2009). V zadnjem desetletju se kriminalnoproventivne ideje spreminjajo in postajajo del strokovne, medijske in politične retorike. Poleg državnega odzivanja na kriminaliteto in institucionalizacije preprečevanja kriminalitete pomembno vlogo v preventivnih in izobraževalnih dejavnostih prevzemajo nevladne organizacije (Meško, Frangež in Dvoršek, 2008).

V majhni slovenski družbi so raziskovalci postavljeni pred nalogo, da v paleti raznovrstnih kriminalitetnih problemov izberejo svoj predmet zanimanja in rezultate svojih raziskovanj predstavijo državnim institucijam v upanju, da bodo njihove ugotovitve upoštevane pri načrtovanju kriminalnoproventivnih ukrepov (Šelih in Meško, 2011). To idealistično upanje pa prepogosto ostane neizpolnjeno.

3 Kriminalitetna politika in socialna prevencija

Socialna prevencija je del kriminalitetne politike ali socialne politike države, ki ima namen ustvarjati pogoje v družbi, da se prestopništvo poraja v čim manjšem obsegu in da je odzivanje na odklonske pojave čim bolj usmerjeno v odpravo družbenih vzrokov, pri čemer gre za odpravo t. i. pravih vzrokov kriminalitete, ki so povezani z družbeno diferenciacijo, odpravo revščine, varovanjem otrok in mladine, omogočanjem pridobivanja izobrazbe, ukrepi zmanjševanja kulturnega konflikta, večanja strpnosti in spoštovanja državljskih pravic.

Spomladi 2007 je bila sprejeta Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2007–2011 (2007; v nadaljevanju ReNPPZK0711) in ustanovljena je bila Komisija za preprečevanje in zatiranje kriminalitete kot medresorsko delovno telo, zadolženo za nadzor nad implementacijo resolucije. Sam dokument predstavlja politične smernice, v skladu z drugim členom Ustave Republike Slovenije (1991), ki določa, da je Slovenija socialna država. Socialna prevencija kriminalitete niti v resoluciji niti v drugih analiziranih dokumentih ni eksplicitno definirana, lahko pa jo zaznamo v obliki vodilnega načela pri delovanju vrste državnih institucij. V ReNPPZK0711 se poudarja pomembnost sistematične in koordinirane implementacije vseh dejavnosti vladnih institucij, civilne družbe in državljanov, ki lahko kakor koli prispevajo k preprečevanju in nadzoru kriminalitete. Ker je kriminaliteta kompleksen pojav, prevencija temelji na obravnavanju mnogih bolj ali manj kriminogenih faktorjev in tako terja obsežen, na sodelovanju in partnerstvu temelječ družbeni pristop.

Med najpomembnejšimi, s kriminaliteto povezanimi področji so v ReNPPZK0711 definirani urbana in premoženjska kriminaliteta, gospodarska kriminaliteta, organizirani kriminalni, zloraba prepovedanih drog, mladoletniško nasilje, nasilje v družini, varovanje okolja, neprijavljena kriminaliteta, pomoč žrtvam, medinstitucionalno sodelovanje, kaznovalna politika in strah pred kriminaliteto. O slednjem raziskave kažejo, da je povezan s socialno deprivacijo in občutki nemoči ljudi iz nižjih družbenih slojev (Meško, Fallshore, Muratbegović in Fields, 2008).

V ReNPPZK0711 je poudarjeno tudi, da sodobna družba, imenovana tudi družba tveganja (Beck, 1992), uvaja pomembne spremembe v strukturnem in kulturnem umeščanju posameznika v družbi (ta »postmoderni« (post)tranzicijski zgodovinski trend je v nasprotju z zakoreninjeno, čeprav pogosto spregledano in zanemarjeno kolektivistično slovensko tradicijo strategij preživetja, ki temelji na trdnih neformalnih mrežah in vzajemni podpori). Posameznik je namreč danes manj vpet v trdne formalne družbene strukture, še posebej v smislu zaposlitve in drugih ekonomskih dejavnosti, še več, izpostavljen je nenehnim spremembam normativnega in vrednotnega sistema, kar lahko vodi v občutek dezorientiranosti in zmedenosti. Odločilnega pomena je v kriminalnopreventivne dejavnosti na lokalni ravni vključiti tudi civilno družbo. Vključevanje širše javnosti v lokalno demokracijo je dvosmeren proces, ki naj omogoča organom lokalne samouprave, da se odzovejo na potrebe državljanov in jim prilagodijo svoje storitve. S sodelovanjem javnosti se vzpostavi vzajemno zupanje, ki vodi v splošno izboljšanje kvalitete življenja. Organi lokalne samouprave bi si morali prizadevati tako za čim večje sodelovanje javnosti kot tudi za vključevanje specializiranih nevladnih organizacij v procese načrtovanja in izvajanja kriminalnopreventivnih strategij.

V ReNPPZK0711 so navedene raznovrstne strategije preprečevanja kriminalitete, kot so programi socialnega dela v urbanih okoljih; programi promoviranja kulture nenasilja in enakosti v urbanih okoljih; programi za omejevanje premoženjske kriminalitete; programi rehabilitacije uživalcev prepovedanih drog; programi izobraževanja zaposlenih v vzgoji in izobraževanju ter usposabljanja staršev za prepoznavanje nasilja in nenasilnega reševanja konfliktov; programi aktivnega preživljanja prostega časa mladoletnikov; programi pomoči družinam, v katerih se dogaja nasilje; programi omejitev porabe alkoholnih pijač; programi za zmanjševanje strahu pred kriminaliteto; programi za žrtve kaznivih dejanj ter programi za izboljšanje pretoka informacij med organi odkrivanja, organi pregona in pravosodnimi organi.

V praksi lokalna samouprava že sodeluje z drugimi entitetami na lokalni ravni. Zakon o policiji (1998) v 21. členu predvideva sodelovanje policije z organi lokalnih skupnosti in z drugimi organi, organizacijami ter institucijami na področjih, ki se nanašajo na izboljšanje varnosti v lokalni skupnosti. Za potrebe partnerskega sodelovanja se ustanovljajo sveti, sosveti, komisije ali druge sorodne oblike sodelovanja. V Sloveniji tako znotraj posameznih občin deluje 153 varnostnih sosvetov. V večini primerov so ustanovitelji sosvetov župani (66 odstotkov), v njih pa sodelujejo še policisti, predstavniki šol, socialnih služb, zasebno-varnostnih podjetij, društev, nevladnih organizacij in zasebnih podjetij (Policija, 2010; Ministrstvo za notranje zadeve, 2010). Varnostni sosveti so del strategije v skupnost usmerjenega policijskega dela in

predstavljajo organiziran način določanja prednostnih nalog na področju kriminalne prevencije in zagotavljanja varnosti na lokalni ravni (Meško in Lobnikar, 2005; Meško, Nalla in Sotlar, 2006; Meško, 2004a; Meško, 2004b).

Meško in Lobnikar (2005) sta izvedla raziskavo o prispevku varnostnih sosvetov pri preprečevanju kriminalitete in zagotavljanju varnosti na lokalni ravni. Anketirala sta predstavnike lokalnih samouprav, policije in nevladnih organizacij v več slovenskih občinah. Zanimiva je ugotovitev, da so vprašani kot pomembno prioriteto pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni izpostavili ukrepe socialne prevencije kriminalitete.⁴ Menijo, da težave, povezane s kriminaliteto in neredom, povzročajo mladi zanemarjeni posamezniki, odtujeni od svojih skupnosti, in problematični šolski otroci. Čeprav vprašani med kriminalnopreventivnimi ukrepi pripisujejo velik pomen prav ukrepom socialne prevencije, pa v realnosti ti ukrepi večinoma obstajajo le v obliki velikih besed. Pri reševanju vsakodnevne varnostne problematike na lokalni ravni namreč še vedno ostajajo v ospredju ukrepi situacijske prevencije in ukrepi tipa »gasilske intervencije«.

V letu 2008 je slovenska vlada sprejela Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja za obdobje 2008–2010 (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2008), ki ga je pripravilo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve v okviru novega ciklusa dejavnosti znotraj odprte metode koordinacije v Evropski uniji. Med drugimi rizičnimi faktorji na področju socialne zaščite in socialnega vključevanja poročilo izpostavlja prepočasno in slabo povezano modernizacijo sistemov in institucij socialne zaščite (slaba dostopnost in odzivnost), pomembnost medgeneracijske solidarnosti (dostopnost stanovanj, nudenje pomoči v družinskem krogu) ter krepitev lastne odgovornosti in skrbi za osebni razvoj, izobraževanje in usposabljanje. Ključni izzivi s področja socialne zaščite se torej nanašajo na povečanje socialne vključenosti posameznikov, povezanost slovenske družbe, izboljšanje dostopnosti in kvalitete socialnega skrbstva ter dvig učinkovitosti in ustreznosti socialnih transferjev z modernizacijo sistemov socialne zaščite. Z vidika možnosti socialne izključenosti so še posebej ranljivi posamezniki z nizkimi dohodki, pogosto odvisni od socialnih transferjev

⁴ Glede na faktorsko analizo so vprašani izpostavili naslednje ukrepe socialne prevencije kriminalitete: usposabljanja za starševstvo, delo s starši, organizirane dejavnosti za mlade, reševanje socialnih problemov, učencem prijazno šolsko okolje, spodbujanje občutka pripadnosti skupnosti, prostočasne dejavnosti, kompetentni učitelji in strategije proti brezposelnosti. Rezultati raziskave kažejo, da so pričakovanja do policije najvišja, medtem ko se od drugih institucij ne pričakuje primarna vloga preprečevanja kriminalitete na lokalni ravni.

(brezposelni, enostarševske družine, starejše samske osebe), otroci (ogroženi zaradi revščine ali socialne izključenosti), starejši ljudje, invalidi, osebe z motnjami v duševnem in telesnem razvoju ter z motnjami v duševnem zdravju, brezdomci, odvisniki, Romi in žrtve nasilja.

Pomembno zbirko usmeritev vsebuje tudi Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014 (2009), ki se osredotoča na različne strategije preprečevanja nasilja v družini.

Od konca osemdesetih let prejšnjega stoletja so se z žrtvami nasilja v družini pa tudi z žrtvami nasilja na splošno primarno ukvarjale predvsem nevladne organizacije,⁵ ki so prve razvile strokovno pomoč žrtvam in jim jo ponudile. Nasilje v družini vse do sredine devetdesetih let ni bilo klasična tema državnih socialnih institucij, v tistem času pa je vlada začela financirati programe s področja socialne varnosti z javnimi razpisi, katerih obseg danes določa Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010 (2006).

Ministrstvo za šolstvo in šport je odgovorno za strategijo preventivnega delovanja v vzgoji in izobraževanju, strategija izvajanja preventivnih akcij za življenje v družbi brez nasilja pa je v domeni Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstva za zdravje, Ministrstva za notranje zadeve, Ministrstva za kulturo in Urada za enake možnosti. Ministrstvo za kulturo je skupaj z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve zadolženo za izpeljavo strategije spodbujanja konstruktivne vloge medijev pri zmanjševanju nasilja v družini, Ministrstvo za zdravje pa je skupaj z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve odgovorno za strategijo zmanjšanja tvegane in škodljive rabe alkohola in prepovedanih drog (Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014, 2009).

Akcijski načrt za preprečevanje nasilja v družini 2010–2011 (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2010) vsebuje dodatne strategije s področja preprečevanja nasilja v družini. Ministrstvo za kulturo organizira šole za starše in izobraževanja za odgovorno in kakovostno partnerstvo, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve v sodelovanju z Ministrstvom za pravosodje in policijo organizira izobraže-

vanje strokovnih delavcev, ki se pri svojem delu srečujejo z nasiljem v družini. Vsaka strategija akcijskega načrta vsebuje cilje, dejavnosti, višino sredstev in kazalnike za ocenjevanje doseganja ključnega cilja – zmanjševanja stopnje nasilja v družini.

V Programu za otroke in mladino (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2006) je zapisano, da se slovenska vlada zaveda, da država, ki ne poskrbi za svoje otroke in mladino, nima prihodnosti, pa vendar je ta dokument edini po leta 1993 sprejeti Resoluciji o temeljnih oblikovanju družinske politike v Republiki Sloveniji (1993), ki posega na področje integracije otroka, mladine in družine kot celote. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja so bila zaradi procesa osamosvajanja v ospredju druga področja, in tako nacionalni razvojni program vse do leta 2006 ni prišel na vrsto.

Programska področja obsegajo zdravstveno politiko, družinsko politiko, vzgojno-izobraževalno politiko, socialno politiko, politiko posebne družbene skrbi, politiko zaščite pred zanemarjanjem, nasiljem in zlorabo, politiko zaščite pred drogami, politiko prostočasnih dejavnosti ter prostorsko in kulturno politiko. Eden izmed ciljev zdravstvene politike je izvajanje ukrepov v zvezi z obravnavo nasilja nad otroki s strategijami spreminjanja vzdušja v šoli in vpeljavo zdravstvenih vsebin v šolski program ter izobraževanje zdravniškega in negovalnega osebja. Eden izmed ciljev vzgojno-izobraževalne politike zajema zagotavljanje kakovostne vzgoje otrok za medsebojno strpnost, zmanjševanje neenakosti v družbi, spoštovanje različnosti in človekovih pravic. Na področju socialne politike je v ospredju zmanjševanje revščine in socialne izključenosti ter zmanjševanje osipa v srednjih šolah. Politika posebne družbene skrbi med drugim pozornost posveča otrokom in mladini etnične skupnosti, v našem primeru je to romska skupnost. Glavni cilj se nanaša na izboljšanje njihovega socialnega položaja in zagotovitev socialne vključenosti. Na področju zaščite pred zanemarjanjem, nasiljem in zlorabo so v ospredju preprečevanje vseh oblik nasilja nad otroki in zaščita žrtev, izboljšanje zakonskega varstva otrok in zagotavljanje specialistične usposobljenosti strokovnjakov, ki prihajajo v stik z žrtvami.

Urad za enake možnosti se ukvarja z enakimi možnostmi za moške in ženske, s posebno pozornostjo, namenjeno ženskam, ki so še vedno v neenakopravnem položaju.

Z namenom izboljšati status žensk in zagotoviti trajni napredek na področju enakosti spolov je bila na podlagi 15. člena Zakona o enakih možnostih žensk in moških (2002) v letu 2005 sprejeta Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških, 2005–2013 (2005). Peto poglavje resolucije obravnava nasilje nad ženskami in vsebuje cilje in ukrepe za preventivno delovanje. Celoten sistem preventivnih

⁵ Nevladne organizacije, ki se ukvarjajo z žrtvami nasilja v družini in nasilja na splošno, so med drugimi naslednje: SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (http://www.drustvo-sos.si/index.php?page_id=3), Društvo za nenasilno komunikacijo (<http://www.drustvo-dnk.si/>), Zavod Emma – Strokovna psihosocialna pomoč v primerih nasilja (<http://www.zavod-emma.si/>), Ženska svetovalnica, Društvo Ključ – center za boj proti trgovini z ljudmi (<http://drustvo-kljuc.si/>), Zavod Papilot (<http://www.papilot.si/>).

ukrepov mora temeljiti na načelu ničelne tolerance do vseh vrst nasilja, vrednotni sistem slovenske družbe pa se mora razviti v smeri, ki bo nasilje pojmovala in prepoznavala kot nedopustno kršitev temeljnih človekovih pravic.

Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij v letnih poročilih poroča o dejavnostih s področja socialnega dela in postpenalne dejavnosti. Socialna obravnava pripornikov in obsojencev je usmerjena predvsem v razreševanje kriznih situacij, urejanje in vzdrževanje stikov s svojci, sodelovanje s centri za socialno delo ter izdelavo socialnih in postpenalnih načrtov. Ena od posebnosti postpenalne obravnave v Sloveniji je svetovanje, ki se vse teže ohranja v praksi. V okviru nekaterih centrov za socialno delo svetovanje izvajajo strokovni delavci centrov, drugje pa prostovoljci – študentje družboslovnih fakultet ter prostovoljci verskih in nevladnih organizacij (Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij, 2011).

Proces implementacije omenjenih dokumentov v praksi izvajajo posamezna ministrstva, ki so obvezana sprejeti akcijske načrte, v katerih se natančno določijo odgovorni za izvedbo, način in časovni razpored posameznih nalog, ocena stroškov in poročila o izvajanju načrtov.

4 Sklepne misli

Oznaka »socialna prevencija« je v bistvu dokaj redko (če sploh) uporabljena v psevdopolitičnih, medijskih, menedžerskih in poklicnih diskurzih. Vseeno pa ni dvoma, da obstajajo ukrepi, prakse in programi, ki jih je mogoče – resda ne brez oklevanja, mentalnih rezervacij ali predstavnice/verbalne akrobatike – opisati s tem precej meglenim (in posledično bolj ali manj kontroverznim) »konceptom«, in sicer bržkone predvsem na lokalni (prostorsko omejeni) ravni in v povezavi s specifičnimi problematikami, kot so družinsko nasilje, trpinčenje na delovnem mestu ali v šoli, »zločini iz sovraštva« in (zlo)raba drog (vendar pa so številne preprečevalne dejavnosti na teh področjih v svoji temeljni orientaciji pravzaprav »kulturne«, na primer v smislu, da ciljajo primarno na izzivanje in spreminjanje »socialno nezaželenih« vrednot ali normativnih pristopov, nesprejemljivih hedonističnih strategij, lahko-miselnih stališč do zdravstvenih in drugih tveganj, globoko zakoreninjenih agresivnih vedenjskih vzorcev, trdoživih »patriarhalnih« spolnih vlog ali »identitet«, dozdevno preozkih pojmovanj »nasilja« ali previsoke strpnosti do njegovih pojavnih oblik v vsakdanjih delovnih in življenjskih kontekstih). V zvezi s tem pa je seveda treba poudariti, da so programi »socialne prevencije« pogosto neuresničljivi, naglo pozabljeni ali zgolj deloma uresničeni, na primer zaradi pomanjkanja (ali celo odsotnosti) politične »volje«, nezainteresiranosti (»nemotiviranosti«) uradno določenih »nosilcev« oziroma ne-

zadostnih človeških ali materialnih resursov (Meško, 2003). To vsekakor ni presenečenje. V (post)tranzicijski slovenski »družbi«, zaznamovani z zmagoslavno restavracijo (zdaj, kot se govori, pretežno »porabniškega«) kapitalizma, je namreč postal – v splošnem gotovo povsem nedolžen – pridevnik »socialen« izrazito zastarel ali, *in extremis*, celo ideološko prepovedan označevalec, saj vzbuja baje neprimerne psihične asociacije s »socializmom« (ali še huje, s »komunizmom«), tj. z domnevno »totalitarno« družbeno formacijo, ki jo kaže po novem razumeti, ovrednotiti in obravnavati kot neke vrste »absolutno zlo«, »zločin vseh zločinov« oziroma kot (zlasti ekonomsko in pravno-politično) skrajno nevarnost, zoper katero se je treba boriti – najraje preventivno, a po potrebi tudi represivno – z vsemi sredstvi (vključno z a- in antisocialnimi). V takem (tendenčno neoliberalnem in neokonservativnem) kontekstu se je – docela pričakovano (in navsezadnje tudi precej »logično«) – znašla v krizi tudi socialna (ali »blaginjska«) država oziroma z njo zlepljene pravice in programi (ki se v marsičem prekrivajo s tem, kar si kriminološki *mainstream* zamišlja in previdno priporoča kot »socialno preprečevanje kriminalitete«), in sicer najpogosteje zato, ker so institucionalizirane/birokratizirane koncesije zahtevam delavskega razreda v očeh (ali glavah) vladajočih – nacionalnih in transnacionalnih – elit dojete kot nepotrebna ovira ali celo ključni problem v čedalje ostrejših konkurenčnih spopadih (ne nazadnje pa tudi kot resna grožnja njihovemu gospodarstvu, privilegijem in vladavini, ki temelji v prvi vrsti na stanovitnih bojaznih, ki se nanašajo na »materialno eksistenco«) (Hall, Winlow in Ancrum, 2008: 198–200).

Po drugi strani pa teorija in praksa »prevencije« (diskurzivno zapakirane brez moteče etikete »socialna«) pronicata v vedno nove in nove razsežnosti vsakdanjega funkcioniranja »atomiziranih« (vendar medijsko bolj ali manj zgledno homogeniziranih) posameznikov in (relativno nestabilnih) družinskih tvorb (oziroma asocialnih »celic«, ki sicer vse bolj spominjajo na smetiščne kante ali »divja« odlagališča vsakovrstnih družbenih »odpadkov«, tj. strukturno generiranih problemov in protislovij). Če poenostavimo: od tipičnega postmodernega »subjekta« se pričakuje, da preventivno deluje oziroma se bojuje zoper hitro naraščajočo armado najrazličnejših tveganj, na primer zoper debelost, gube, celulit in še mnoga druga sramotna znamenja prezgodnjega staranja, zdravstvene težave, nezadostno »čilost« (vrednoto, ki je očitno brez zgornje meje), nezaposlenost, revščino, padec v brezimno »čredo«, sestavljeno iz prezira vrednih poražencev in drugih kvazičloveških »ničel« ... V tem pogledu ne preseneča, da je tudi preprečevanje vse bolj »normaliziranih« (Lea 2002: 134–160) kriminalnih ali viktimizacijskih tveganj postalo primarno (ali vsaj *de facto*) »državljska« dolžnost zasebnikov (ki jih kajpak skoraj ni več mogoče šteti za državljane ali »javne figure« v strogem pomenu), kar scela »naravno« vodi v razmah tako

imenovane situacijske prevencije (oziroma privatiziranih samozaščitnih storitev in opustitev v sferi »civilne« družbe), še zlasti, če upoštevamo v oči bijočo krizo kazensko-pravnega sistema, in to predvsem tistih njegovih institucij, ki zaposlujejo pravnike (v prvi vrsti »kazenskih« sodišč, katerih odločitve in nasploh *modus operandi* vse prepogosto segajo daleč onstran razumske dojemljivosti).

Toda pozor. Ali je stopnjujoče se bledenje »socialne prevencije« (namreč idej in ukrepov, ki – dejansko ali dozdevno – merijo družbene »vzroke« ali »korenine« kriminalnih pojavov, denimo na relativna prikrajšanja, obrobnost in »izključnost« nepriviligiranih skupin ali segmentov prebivalstva, omejenost »priložnosti« za legitimno ali vsaj legalno zadovoljevanje človeških potreb in kulturno »ustvarjenih« ali preoblikovanih želja ...) nekaj, kar kaže oceniti kot problematično ali celo obžalovanja vredno? Zdi se, da je odgovor nikalen, in to iz vrste razlogov. Skoraj nepojmljivo je, da bi slovenska (naposled in ponosno) »demokratska« država (pravzaprav katera koli postmoderna vlada, ki deluje z bolj ali manj dosledno ubogljivostjo/uslužnostjo v razmerju do domačega in tujega kapitala oziroma skrivnostnih »finančnih trgov«) ravno v imenu »preprečevanja kriminalitete« vsilila politične ukrepe, katerih cilj bi bilo korenito skrčenje škandaloznih, v bistvu že naravnost gnusnih neenakosti v gmotnem bogastvu in dohodkih (vključno z rentami) ter z njimi povezanih statusnih dobrinah, čeprav je več kot očitno, da so moralno, pravno, kulturno in konec koncev tudi ekonomsko v glavnem neupravičene in škodljive, kar pa z drugimi besedami implicira, da so problematične/neprejemljive že kot take (in torej ne le zaradi morebitnih kriminogenih reperkusij), tako da jih je mogoče celo brez posebnega intelektualnega napreznja označiti kot vidik (ideološko normaliziranega) »strukturnega nasilja«, ki sicer vključuje še kopicco drugih pojavov, kot so dejanska ali potencialna brezposelnost (in z njo zlepljeni strahovi), pretirane delovne obremenitve, ki »srečno« zaposlenih mezdni sužnjem po nepotrebnem kradejo najbolj dragocene življenjske dobrine (čas, energijo in pogosto celo zdravje), izkoriščanje, zatiranje, poniževanje in poživaljenje (ali poživinjenje) nosilcev »delovne sile«, onesnaževanje in uničevanje naravnega okolja, rutinsko manipuliranje z ljudmi, ki ga izvaja oglaševalska industrija v sodelovanju z medijsko mašinerijo, ki je sicer še posebej zaslužna za domala nepretregano kultivacijo »duha stupidnosti« kot prevladujoče značilnosti postmoderne kapitalistične kulture ... Še več, kapitalistično strukturno nasilje ne bi smelo biti zgolj interpretirano kot tako, ampak bi moralo postati objekt organiziranega in discipliniranega političnega boja/upora. Žal pa je ravno ta vrsta »družbeno preventivnega« delovanja dandanes najstrožje prepovedana. To je vsekakor pomenljiv paradoks: v postmodernem kontekstu so namreč dovoljeni tako rekoč vsi boji (najraje tisti, ki so vezani na kulturne, spolne, etične in druge »identitete«), razen

najpomembnejšega, tj. političnega razrednega boja proletariata (kar pa ne pomeni, da je iz tovrstne – permanentne in tako rekoč omniprezentne – vojne izstopil tudi kapital, ki se nedvomno neprimerno bolje zaveda njene pomembnosti, zato ne preseneča, da v zadnjih desetletjih prepričljivo zmaguje, in sicer tudi po zaslugi ustrezljive in dobro plačane kolaboracije agentov, ki delujejo v državnih aparatih, medijih ter izobraževalnih in raziskovalnih institucijah).

Predstava o »socialni prevenciji kriminalitete« ima poleg tega še druge pomanjkljivosti. Za skromen začetek velja opozoriti, da so dejanski ali vsaj znanstveno predpostavljeni »družbeni vzroki« kriminalitete pogosto opredeljeni (»konceptualizirani«) precej abstraktno oziroma ohlapno, šepavo in megleno. A tu se težave šele začnejo. Si je, recimo, sploh mogoče zamisliti družbo, katere člani bi bili brez »relativnih prikrajšanj«, in sicer ne nujno v povezavi z denarjem in drugimi materialnimi resursi, ampak tudi glede na telesno pojavnost, mladost, seksualno privlačnost, lepoto, zdravstveno stanje, inteligenco, kreativnost, talentiranost, nadarjenost/genialnost in druge človeške potenciale ali značilnosti (ki določajo posameznikovo socialno pozicijo – oziroma status v hierarhično urejenih socialnih mrežah –, priljubljenost, prestiž, vplivnost, spoštovanje, občudovanje ter druge erotične in »timotične« dobrine) (Sloterdijk 2009: 62–64)? Ali si je mogoče zamisliti družbo, iz katere bi izpuhteli vsi »socialni konflikti«? Kar zadeva pomanjkanje (oziroma krivično distribucijo) ekonomskih priložnosti in življenjskih »šans«, pa si je treba najprej zastaviti vprašanje, na kaj se te pravzaprav nanašajo. Na mezdno peharjenje? Na idiotska, poneumljajoča, dolgočasna, nesmiselna, družbeno nekoristna ali celo škodljiva »dela« oziroma (pogosto borno plačane) »zaposlitve«? Na čim hitrejšo in čim lažjo gmotno obogatitev? Na izboljšanje posameznikovega položaja v nepretregani tekmi za »socialno distinkcijo« ali članstvo v eliti premožnih, slavnih, znanih, uspešnih in pretirano plačanih »nadjudi«?

Slednjič velja poudariti, da je kriminaliteta, ki naj bi bila predmet »družbeno preprečevalnih« dejavnosti, običajno sestavljena predvsem (ali celo izključno) iz »konvencionalnih« kaznivih dejanj, katerih protagonisti čemijo praviloma v (naj)nižjih plasteh socialne piramide. Vendar pa že nagel in površen pogled na slovensko (post)tranzicijsko družbo (ter navsezadnje tudi na druge tovrstne in postmoderne kapitalistične socialne formacije) pokaže, da je »nekonvencionalni« kriminal (»korupcija« oziroma raznovrstna »ekonomska« in »politična« kriminaliteta) neprimerno nevarnejši in škodljivejši kakor podobne – namreč agresivne, izkoriščevalske, goljufive, plenilske ali ponižujoče – dejavnosti storilcev, ki se sicer najpogosteje znajdejo pod udarom kazensko-pravnih sankcij (Meško, Sotlar in Winterdyk, 2011). Še več, jasno je tudi to, da akterji »nekonvencionalnega« kriminala v sploš-

nem niso relativno prikrajšani, siromašni, neizobraženi, nezaposleni, poklicno neuspešni, neugledni, socialno izključeni ali marginalni, mentalno ali intelektualno hendikepirani ter boleče omejeni na ravni ekonomskih priložnosti in »življenjskih šans« (Ruggiero, 2001: 179). Kakšna naj bi bila videti »socialna prevencija« v tovrstnih primerih? Ha, očitno je ta (vsaj v običajnem pomenu tega izraza) povsem odveč, saj bi povsem zadoščala že dobra stara »represija«, še posebej, če upoštevamo, da imajo »beli ovratniki« (na primer politiki, visoki državni uradniki, poslanci, župani, bankirji, špekulanti, menedžerji, direktorji, poslovneži in drugi uspešneži) praviloma v lasti (pre)obilje najrazličnejših resursov, na katere je mogoče opreti oziroma usmeriti kaznovanje. Toda kot je že obče znano, imajo »ugledni«, mogočni in vplivni kriminalci za nameček še zavidljivo imuniteto v razmerju do kazenskopravnega sistema (oziroma nasploh do formalnih in neformalnih mehanizmov družbenega nadzorstva), kar sproža v javnosti vrsto reaktivnih (vendar v glavnem povsem neproduktivnih) čustvenih usedlin, na primer ogorčenje, jezo, zavist, resentment, agresijo in sovraštvo, ne nazadnje pa tudi cinizem in apatičnost. Vseeno pa v zvezi s tem ne smemo pozabiti, da je škoda, ki so jo povzročili povsem zakoniti tranzicijski procesi (na primer denacionalizacija in privatizacija kot ključni sestavini »kraje stoletja«), celo dosti večja od tiste, ki jo imajo »na vesti« beloovratniški in običajni kriminalci. Zares ključno vprašanje bi morali potemtakem formulirati takole: s kakšno »prevencijo« bi se morali lotiti opustošenja, za katero je »odgovorno« kriminalno pravo oziroma kontrarevolucionarno ustoličenje kapitalističnega družbenega sistema?

Ideje socialne prevencije, izluščene iz zgornjih dokumentov, imajo zelo majhen vpliv na gibanje stopnje kriminalitete v državi. Socialna prevencija kriminalitete je bila v drugi polovici prejšnjega stoletja pomemben del programov socialnega skrbstva, v devetdesetih letih, ko so se nove ekonomske in politične elite namenile (ali pa so bile enostavno primorane) slediti trendom neoliberalnega in/ali neokonservativnega gibanja in tržnega gospodarstva, pa je izgubila svoj osrednji položaj. Hope in Karstedt (2003) ugotavljata, da se danes kriminalna prevencija obravnava izključno v okviru kazenskopravnega sistema, sodobni kriminalnopravni pristopi pa so zaradi odsotnosti skupnostne, strukturalne in socialne dimenzije pomanjkljivi ter kot taki obsojeni na neuspeh v praksi. Sodobno kriminalno prevencijo zaznamujejo predvsem situacijska prevencija, zastraševanje in zaznavanje policije kot glavnega formalnega nosilca kriminalne prevencije in nadzora, celo na področjih zunaj njene pristojnosti. Kot kaže, so danes družbene elite bolj privržene onemogočanju problematičnih posameznikov (večinoma pripadnikov najnižjih družbenih slojev) kakor pa odpravljanju vzrokov najpogostejših kaznivih dejanj in investiranju v socialno preventivne programe.

V Sloveniji se od konca devetdesetih let prejšnjega stoletja soočamo z naraščajočo stopnjo kriminalitete in števila zaprtih oseb (Flander in Meško, 2011). Vseeno pa kljub bolj kaznovalni naravnosti, prenatrpanosti zaporov in manj socialnih preventivnih ukrepov kazalniki kriminalitete kažejo, da se stopnja kriminalitete in število zaprtih oseb približujeta stopnji skandinavskih držav, ki imajo najbolj izdelano socialno prevencijo v Evropi.

Literatura

1. Beck, U. (1992). **Risk society: towards a new modernity**. London; Newbury Park; New Delhi: Sage.
2. Colvin, M. (1991). Crime and Social Reproduction: A Response to the Call for "Outrageous" Proposals. **Crime and Delinquency**, 37/4, str. 436–465.
3. Flander, B.; Meško, G. (2011). 'Punitiveness' and Penal Trends in Slovenia: on The 'Shady Side of the Alps?'. V: Kury, H.; Shea E.: **Punitivity - International Developments**. Bochum: Universitätsverlag Brockmeyer, str. 227–249.
4. Hall, S.; Winlow, S.; Ancrum, C. (2008). **Criminal Identities and Consumer Culture: Crime Exclusion and The New Culture of Narcissism**. Uffculme: Willan Publishing.
5. Hope, T.; Karstedt, S. (2003). Towards a new social crime prevention. V: Kury, H.; Obergfell-Fuchs, J.: **Crime Prevention: New Approaches**. Mainz: Weisse Ring Verlag-GmbH, str. 461–489.
6. Lea, J. (2002). **Crime and Modernity: Continuities in Left realist Criminology**. London: Sage.
7. Meško, G. (2000). Pogledi na preprečevanje kriminalitete v poznomodernih družbah. V: Pagon, M.: **Prvi slovenski Dnevi varstvoslovja**. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola, str. 295–306.
8. Meško, G. (2002). **Osnove preprečevanja kriminalitete**. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
9. Meško, G. (2003). Socialna kriminalna prevencija – vizija ali utopija. **Socialno delo**, 42/6, str. 347–353.
10. Meško, G. (2004a). Partnersko zagotavljanje varnosti v lokalni skupnosti – želje, ideali in ovire. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 55/3, str. 258–265.
11. Meško, G. (2004b). Partnerschaftliche Sicherheitsgewährleistung: Wünsche, Ideale, Hindernisse. **Kriminalistik**, 58/12, str. 768–773.
12. Meško, G. (2009). Transfer of Crime Control Ideas – Introductory Reflections. V: Meško, G.; Kury, H.: **Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives**. Ljubljana: Tipografija, str. 19–41.
13. Meško, G.; Lobnikar, B. (2005). The Contribution of Local Safety Councils to Local Responsibility in Crime Prevention and Provision of Safety. **Policing**, 28/2, str. 353–373.
14. Meško, G.; Nalla, M.; Sotlar, A. (2006). Cooperation of Police and Private Security officers in Crime Prevention in Slovenia. V: Marks E.; Meyer A.; Linssen, R.: **Quality in Crime Prevention**. Norderstedt: Books on Demand, str. 133–143.
15. Meško, G.; Fallshore, M.; Muratbegović, E.; Fields, C. B. (2008). Fear of crime in two post-socialist capital cities - Ljubljana, Slovenia and Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. **Journal of criminal justice**, 36/6, str. 546–553.
16. Meško, G.; Frangež, D.; Dvoršek, A. (2008). Report Slovenia – Current Endeavours in Crime Prevention Training in Slovenia. V: Coester, M.; Marks, E.; Meyer, A.: **Qualification in Crime**

- Prevention: status Reports from Various European Countries.** Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg GmbH, str. 17–39.
17. Meško, G.; Sotlar, A.; Winterdyk, J. (2011). **Policing in Central and Eastern Europe – Social Control of Unconventional Deviance.** Ljubljana: Tipografija.
  18. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2008). **Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja za obdobje 2008–2010.**
  19. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2006). **Program za otroke in mladino 2006–2016.**
  20. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2010). **Akcijski načrt za preprečevanje nasilja v družini 2010–2011.**
  21. Ministrstvo za notranje zadeve (2010). **Poročilo o raziskavi stanja na področju v skupnost usmerjenega policijskega dela – stališča občinskih varnostnih svetov.**
  22. **Policija** (2010). Pridobljeno 16. avgusta 2011 na <http://www.policija.si/index.php/dravljani-in-policija/partnersko-sodelovanje>.
  23. Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2007–2011 (2007). **Uradni list RS**, št. 40/2007.
  24. Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014 (2009). **Uradni list RS**, št. 16/2008.
  25. Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010 (2006). **Uradni list RS**, št. 39/2006.
  26. Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških, 2005–2013 (2005). **Uradni list RS**, št. 100/2005.
  27. Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji (1993). **Uradni list RS**, št. 40/1993.
  28. Ruggiero, V. (2001). **Crime and Markets: Essays in Anti-Criminology.** Oxford: Oxford University Press.
  29. Sloterdijk, P. (2009). **Srd in čas.** Ljubljana: Študentska založba.
  30. Šelih, A. (2004). Preprečevanje kriminalitete – razvoj in dileme. V: Meško, G.: **Preprečevanje kriminalitete – teorija, praksa in dileme.** Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, str. 19–30.
  31. Šelih, A.; Meško, G. (2011). Slovenian criminology – an overview. V: Meško, G.; Sotlar, A.; Winterdyk, J.: **Policing in Central and Eastern Europe - social control of unconventional deviance: conference proceedings.** Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security, str. 13–33.
  32. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2011). **Letno poročilo 2010.**
  33. Ustava Republike Slovenije (1991). **Uradni list RS**, št. 33/1991.
  34. Zakon o enakih možnostih žensk in moških (2002). **Uradni list RS**, št. 59/2002.
  35. Zakon o Policiji (1998). **Uradni list RS**, št. 49/1998.

Discourse about the social prevention of crime and delinquency in Slovenia

Maja Jere, Junior Researcher, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: maja.jere@fvv.uni-mb.si

Gorazd Meško, Ph.D., Full Professor of Criminology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Zoran Kanduč, LL. D. Associate Professor, Institute of Criminology at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: zoran.kanduc@pf.uni-lj.si

The contribution is an attempt at a critical analysis of the concept of social prevention of crime, a presentation of the historical background of the development of crime prevention from a criminological perspective and a sketch of existing social prevention practices in Slovenia. Strategies of social crime prevention aim at modification of the social environment in terms of reducing the crime rate, which can be achieved by solving numerous social problems, such as social inequality, low education level, poor employment opportunities, discrimination, poverty and social exclusion. Existing governmental documents that focus on the aforementioned areas serve as the basis for analysis of the current situation in the field of social prevention of crime in connection with the formulation of crime policy. The authors established that there has been a relatively small impact of social prevention ideas on crime prevention practice in Slovenia and, recently, even an increasing absence of social prevention in social practice.

Key words: social prevention of crime, prevention of crime, criminal policy

UDC: 343.85 (497.4)